

'je stelt je eigen leven en dat van anderen in de waagschaal. De Duitsers zullen vertrekken, maar eer ze vertrekken, zul je bij wijze van spreken gras eten en niet meer in staat zijn, bij de bevrijding het klokketouw te halen.'¹

Een maand of twee later ging hij andere accenten leggen. Zijn opinie dat Duitsland niet meer verslagen kon worden, had hij herzien. In maart '41 deelde hij aan een aantal studenten van de Vrije Universiteit mee dat Amerika de doorslag zou geven maar het zou toch wel '44 of '45 worden eer Duitsland 'de genadeslag zou krijgen . . . Hij vroeg ons', aldus later een der aanwezigen,

'ons geestelijk te wapenen en ons via de geestelijke strijd voor te bereiden op het daadwerkelijk verzet dat ook vanuit het binnenlandse front zou moeten plaatsvinden wanneer het geëigende moment daarvoor zou zijn aangebroken: 'Wanneer de vijandelijke vesting begint af te brokkelen, moet u allen helpen, deze vesting finaal kapot te stoten.' Op de vraag van een der studenten of zijn visie, ontwikkeld in de bekende brochure *Op de grens van twee werelden* nu wel juist was en of het tactisch was op dit moment zo'n brochure te publiceren, luidde de slotzin: 'Tenslotte wil ik opmerken dat het boetekleed ook mij niet zal ontsieren. Gezien alles wat de Duitsers sindsdien ook in Nederland hebben gedaan, moet ik erkennen dat ik deze brochure beter in de pen had kunnen houden.'²

★

'*Von der Parteien Hass und Gunst verwirrt / schwankt sein Charakterbild in der Geschichte*' – zo Schiller over Wallenstein. Het is ook op Colijn van toepassing: waar de een tijdens en na de oorlog geen vlekje op het blazoen van zijn held wilde zien, daar bleef de ander de auteur van het *Standaard*-artikel van 15 mei en van *Op de grens van twee werelden* verdoemen. Beide visies achten wij in hun eenzijdigheid onjuist en daarbij kunnen wij ons, wat de verdediging van het artikel en de brochure betreft, op het oordeel van Colijn zelf beroepen: de publikatie zowel van het een als van het ander heeft hij betreurd.

Omgekeerd zouden wij het onjuist en onbillijk achten indien men het beeld van Colijn te veel, laat staan exclusief, door die twee publikaties liet

¹ Y. N. Ypma: *Friesland annis domini 1940-'45*, p. 67. ² Brief, 25 nov. 1960, van J. S. Biesheuvel aan G. Puchinger.